

10. Marshall C. 2013, Kant's Appearances and Things in Themselves as Qua-Objects / Colin Marshall // *The Philosophical Quarterly*. – Vol.63. – Wiley–Blackwell, 2013. – P.520–545.

11. Prauss G. Kant und das Problem der Dinge an Sich / Gerold Prauss. – Bonn: Bouvier Verlag, 1974. – 238 s.

12. Rosefeldt T. Dinge an sich und sekundäre Qualitäten / Tobias Rosefeldt // *Kant in der Gegenwart*. – Berlin, New York: de Gruyter, 2007. – S.167–209.

13. Van Cleve J. Problems from Kant / James Van Cleve. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 340 p.

14. Veihinger H. Kommentar zur Kants Kritik der reinen Vernunft. Zweiter Band / Hans Veihinger. – Stuttgart: W. Spemann, 1882. – 563 s.

Melnyk V. V., PhD student, department of theoretical and practical philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), volodymyr.melnyk@gmail.com

Kant's Transcendental Idealism Regarding Contemporary Investigations

The article is about the main subjects of Kant's theoretical philosophy, that determine the meaning of the concept of «transcendental idealism», the problems, that have arisen in connection with these subjects, as well as the main trends in the solution of these problems from the time of Kant until nowadays. A wide range of modern English and German Kant scholarship is being analyzed in a systematic connection with the classical interpretations of F. Jacobi and H. Veihinger. Considerable attention is paid to the tradition of analytical Kant scholarship, represented by the figures of H. Allison, R. Langdon, J. Van Cleve, K. Ameriks and others. The arguments of these researchers deal with the problems of things in themselves and representations, affection and discursive cognition. The author concludes that the researches of Kant's theoretical philosophy have not been yet exhausted, and the modern approaches, which put Kant's philosophy in actual scientific contexts, contribute to the actualization of the traditions of Neo-Kantianism and German idealism.

Keywords: transcendental idealism, Kant, thing in itself, phenomenism, Kant scholarship.

* * *

УДК 1(109)

Соболевський Я. А.,
кандидат філософських наук, асистент кафедри
історії філософії, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), yasobolevsky@gmail.com

СЕКУЛЯРИЗМ ТА ВІРОТЕРПИМІСТЬ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ АМЕРИКАНСЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ РОДЖЕРА ВІЛЬЯМСА

Аналізуються філософські погляди американського теолога, богослова Роджера Вільямса на природу людини, її права та обов'язки. Досліджуються основні філософські питання, над якими працював мислитель, філософські погляди мислителя визначаються плеядою потужних ідей політичного, релігійного та гуманістичного характеру. Релігійні та політичні погляди проявилися у сепаратизмі та секуляризмі. Теократичні погляди його сучасників мислитель надає критиці, вважаючи що політика і релігія не можуть і не повинні співпрацювати. Інший аспект його філософії полягає у дослідженні свободи віросповідання, оскільки, на думку філософа, людина звітус про дотримання заповідей лише перед Богом. Разом з тим Роджер Вільямс переосмислює основні християнські заповіді, намагаючись надати раціональну аргументацію кожній. Описуються останні дослідження робіт філософа західними науковцями, підкреслюється контроверсійний характер поглядів мислителя.

Ключові слова: Роджер Вільямс, історія американської філософії, секуляризм, віротерпимість, особистість.

У 2014 році американські вчені Браунського університету (*Brown University*) розшифрували раніше невідомі есе одного з найвідоміших та шанованих мислителів Нового Світу Роджера Вільямса (*Roger Williams*, 1603 – 1683). Дослідники закодованих есе Лінфорд Д. Фішер (*Linford D. Fisher*), Стенлі Лемонс (*J. Stanley Lemons*) та Лукас Мейсон–Браун (*Lucas Mason–Brown*) знайшли свідчення насильницького хрещення корінного населення Північної Америки шляхом обману. Ідея шанобливого ставлення до всіх

християнських конфесій та всіх релігій світу червоною ниткою проходить крізь погляди Р. Вільямса, який не тільки теоретично, але й на практиці намагався продемонструвати культурно–історичну необхідність цих поглядів.

Ступінь розробки. Бібліографи Вільям Геммелл (*William Gammell*) та Ромео Елтон (*Romeo Elton*) детально описали події з життя філософа, упорядник мемуарів Джеймс Д. Ноулз (*James D. Knowles*) описав ідеї мислителя щодо природи людини та релігії, філософські погляди Р. Вільямса досліджували Вернон Луїс Паррінгтон (*Vernon Louis Parrington*), М. Є. Покровський та ін. Зацікавленість постаттю Р. Вільямса не згасає не тільки у методистів, таких як Захарія Етвелл Мадж (*Zachariah Atwell Mudge*), але й у дослідників історії релігії у США: Кліфтон Е. Олмстед (*Clifton E. Olmstead*), Тімоті Холл (*Timothy Hall*), Чана Б. Кокс (*Chana B. Cox*) та інших. Світоглядні орієнтири, філософські погляди та релігійні вірування перших колоністів у загальних рисах досліджувались у статті «Провіденціальні мотиви в філософських поглядах перших колоністів Нової Англії», у якій було визначено основні риси пуританського світогляду, а також релігійні, політичні, економічні та соціокультурні передумови виникнення ідеї релігійно–месіанської богообраності протестантських конгрегацій» [2, с. 82].

Роджера Вільямса вважають одним з найвидатніших діячів християнства, будучи протестантським теологом, він став одним з перших в пуританізмі прихильників свободи віросповідання, та виступив за ідеї від'єднання церкви від держави. Філософські погляди мислителя визначаються плеядою потужних ідей політичного (секуляризм), релігійного (віротерпимість, баптизм) та гуманістичного (аболіціонізм) характеру, які втілювалися у заснований ним у 1636 році колонії Род–Айленд (*Rhode Island*), сьогодні офіційна назва – Штат Род–Айленд і плантації Провіденс. Історія свідчить, що після того, як Р. Вільямс був вигнаний з Колонії Массачусетської затоки через конфлікт релігійних поглядів, він оселився біля затоки Наррагансетт (*Narragansett Bay*), куди впадала річка Мошасак (*Moshassuck*), назвавши це місце Провіденс (Прим. За переказами, побачивши нові землі для нової колонії, Роджер Вільямс (*Roger Williams*, 1603–1683) вигукнув: «Милосердне провидіння Боже!» («*God's merciful Providence!*») [9]). Ця колонія стала притулком для багатьох палігримів–втікачів від релігійних переслідувань, а її засновник поступово перетворився з радикального конгрегаціоналіста на цілком ліберального засновника церкви американського баптизму. Враховуючи той факт, що пуритани–кальвіністи ставилися до баптистів з характерною нетерпимістю, шлях зміни Р. Вільямса як особистості видається інтригуючим. Джеймс Лео Гарретт (*James Leo Garrett*) відомий американський теолог в книзі «Баптистська теологія: чотири століття досліджень» («*Baptist Theology: A Four–century Study*») прямо називає Роджера Вільямса родоначальником баптистської теології в Америці: «Баптистська теологія в колоніях Нової Англії розпочата життям та творами Роджера Вільямса» [6, с. 109]. Втім не зважаючи на те, що сам Р. Вільямс себе не відносив до жодної церкви, він не переставав молитися Богу, а ідея про природне право вибору релігії наблизила його у поглядах до

баптистів. Особливо важливою йому видавалася можливість хреститися у дорослому віці, щоб сам обряд був усвідомленим та з власного бажання, тому він критикував хрещення немовлят.

Ще до того, як Вільям Пенн, філософ усамітнення, заснував квакерську колонію (Пенсільванія), Р. Вільямс вже надавав притулок втікачам квакерам. Його віротерпимість та шанобливе ставлення до потреб різних релігійних громад сприяли тому, що в Род-Айленді було відкрито першу в Тринадцяти колоніях синагогу, також було дозволено оселитися католикам, яких не охоче приймали на території решти колоній (частково Меріленд наділяв правами католиків). Розвиток колоній був неоднорідним, характерний регіоналізм був притаманний мозаїці поселень у Північній Америці, що суттєво контрастувало з іспанською колонізацією. Південна Америка історично дісталася іспанським колонізаторам, які під патронатом католицизму мечем прорубували шлях для нових міст та поселень. Етичні, естетичні та теологічні погляди переселенців здебільшого були уніфіковані догматичним вченням Ватикану. Ставлення до місцевого населення було неоднозначним: з одного боку, відчуваючи технологічну перевагу, іспанці винищували елементи супротиву, а з іншого – охоче одружувалися з місцевими жінками, плід цих союзів у майбутньому творив особливий етос. На згадку про ті часи в Латинській Америці залишилися монументальні кам'яні храми, які і сьогодні вирізняються серед естетично простіших житлових будинків, що наочно свідчить про втілення світогляду перших колоністів, відлуння якого відчутно і сьогодні, – нівелювання особистісного перед лицем Божественного.

Зовсім інша ситуація складалася у Північній Америці, де не було єдиної колоніальної компанії. Натомість поселення зводилися не прихильниками офіційної церкви, а політичними та релігійними біженцями, втікачами від переслідувань та мрійниками. Пуритани домінували в Новій Англії за чисельністю та ідеологією, квакери селилися переважно в середніх колоніях, а на півдні оселилися, по-перше, прихильники англіканства у Вірджинії, по-друге, католики у Меріленді [1, с. 10]. Відповідно і відносини з індіанцями формувалися в кожній з колоній по-своєму, втім всі вони намагалися повернути місцевих жителів в християнство. Відмінність полягала у тому, що пуритани ставилися до корінного населення вкрай негативно, квакери вирізнялися миролюбними поглядами, а католики закликали завдяки єзуїтським місіям, які під гаслом «Для більшої слави Божої» («Ad maiorem Dei gloriam»), несли слово Боже. Єзуїти під час проповідання християнства серед індіанців, на відміну від пуритан, не змушували індіанців ходити в європейському одязі. Натомість вони використовували методи, які підкреслювали повагу до традицій та культури корінних жителів. Початковий конфесійний плюралізм і регіоналізм англійських колоністів відрізнялися від колоніальних структур Іспанської Америки, які символічно проявилися у архітектурному контрасті: величні кам'яні храми католиків та скромні дерев'яні споруди протестантів, що чітко підкреслювало спектр аксіологічних поглядів християн у Новому Світі.

Освіту Р. Вільямс здобув у одній з найстаріших престижних чоловічих шкіл – Чартерхаус (*Charterhouse*),

а також у коледжі Пемброк, Кембридж (*Pembroke College*), де він вивчав латину, іврит, грецьку та французьку мови. Був особисто знайомий з англійський поетом, політичним діячем і мислителем Джоном Мільтоном (*John Milton*, 1608–1674). Він прийняв духовний сан в англіканській церкві, втім поглядами тяжів до пуританізму, через що не міг розраховувати на церковну кар'єру [5]. Розчарування в церковній інституції призводить до ідеї полишити країну та разом з плігрімами відправитись до Нового Світу. Дослідник життя та поглядів Р. Вільямса Елтон Ромео (*Romeo Elton*) в своїй книзі «Життя Роджера Вільямса» («*Life of Roger Williams: The Earliest Legislator and True Champion for a Full and Absolute Liberty of Conscience*», 1852) цитує губернатора Джона Вінтропа, який висловився про Р. Вільямса так: «Серед пасажирів [Ліона – корабля з Бристоль до Бостона] був молодий міністр, благочестивий і ревний, з особливою вишуканістю, чий розум був філософського складу, і чий думки були проявом сильної індивідуальності [3, с. 12]. Провідуючи у Плімуті, мислитель мав власні погляди на фундаментальні християнські закони, які містяться в Десяти заповідях, вважаючи, що такі приписи як ідолопоклонство, пам'ятати суботній день, чи, навіть, не поклонятися іншим богам, не є абсолютними, і тому жоден суд земний не має право карати за їхні порушення. Держава повинна регулювати суспільні відносини, а особисті переконання та вірування мають залишитися на розгляд кожної людини. Так Р. Вільямс формує основні питання своєї філософії: по-перше, релігійний та політичний сепаратизм, по-друге, секуляризм, по-третє, свобода віросповідання.

З самого початку Р. Вільямс прагнув створити державу у якій би питання вирішувалися більшістю голосів, такою більшістю яка регулювала б лише громадські справи («civil things»). Його утопія була втіленням саду церкви відділеного від пустелі світу («garden of the church and the wilderness of the world»). Право голосу надавалось разом з громадянством завдяки голосуванню голів сімей, таким чином, держава Р. Вільямса набувала рис мажоритарної демократії, а громадянство та віросповідання розмежовувалися. Зовнішньополітичні зв'язки колонії з корінним населенням формувалися в складних умовах, сформовані Р. Вільямсом міцні дружні відносини викликали глибоку довіру серед індіанських племен, особливо з індіанським плем'ям Наррагансетт (*Narragansett people*). Втім, дружні стосунки з аборигенами призвели до того, що Массачусетс, Коннектикут та Плімут почали конфліктувати з Род-Айлендом, через що Р. Вільямс був змушений повернутися до Англії у пошуках визнання автономії свого міста. Там у 1643 році він публікує книгу «Ключ до мови Америки» («*A Key into the Language of America*», 1643) – книга написана з метою допомогти у спілкуванні з місцевим корінним населенням Америки, тієї частини, що зветься Новою Англією. Це перше дослідження індіанської мови, у якому автор продемонстрував безпосередньо обскурантський підхід до перекладу та порівнянню слів, словосполучень та понять двох мов. Унікальною особливістю даного дослідження є вихід за межі створення словника: автор не обмежується пошуком корелятивів, а намагається зрозуміти спосіб мислення

індіанців, вийти в горизонт філософських концептів. Він охопив всі сфери діяльності людини від першого привітання до останнього поховання, намагаючись продемонструвати європейській людині, не зважаючи на очевидну відмінність культур, все ж подібність. «Ключ до мови Америки» було надруковано видавництвом Джона Мільтона та Грегорі Декстера, книга одразу стала популярною, створивши репутацію Р. Вільямсу. А через рік він видав найвідомішу свою роботу «Кривавий догмат переслідування за переконання» («*The Bloody Tenent of Persecution, for Cause of Conscience*», 1644). Подібно до Аврелія Августина (*Aurelius Augustinus Hippoensis*, 354–430), Р. Вільямс вважає, що причиною ворожнечі між людьми є відмінність мов, культур, релігії, втім він не міг би погодитись з ідеями того, що світська державна влада дана людям вищими силами, а отже Град божий залишився би церкві, а Град земний – світській владі. Христос не встановив певної форми правління, а держава і церква автономні по відношенню одна до одної. Мислитель проводить історичну паралель між пуританами та Великим гонінням IV ст. «Той же Костянтин увів строгий закон проти донатистів: подібні переслідування були скоєні Валентиніаном, Граціаном та Феодосієм, як повідомляє Августин в Ер. 166. Тільки Юліан Відступник надав свободу еретикам, а також варварам...» [8, с. 150]. Донатисти по-перше, вчили, що головною ознакою істинної церкви є святість. Відомо, що перші поселенці інколи називали себе святими, а по-друге, що дійсні тільки ті таїнства, які здійснюються праведником. Висновком з цього історичного факту Р. Вільямс вважає помилкове шанування імператора Костянтина, який перетворив християнство з релігії інакомислячих, з релігії внутрішньої святості в державну релігію, а боротьбу з еретиками узгодив на законодавчому рівні. Кривавий догмат переслідування за віру, або в даному випадку доцільніше перекладати як – за переконання, обізнаність, совість (conscience) – в тому вигляді як її відстоювали не тільки католики, але й англікани, кальвіністи, не знаходить підтвердження в Євангелії. Старозавітні тексти, як і будь-які спроби аргументації ними релігійного примусу філософ визнає помилковими, тому що Старий завіт постає для людини символічним, чи навіть, церемоніальним зразком етичного змісту, але не імперативом. Кров, яку століттями проливали пуритани та паписти, на думку філософа, не вимагав Господь, він же і не надихав писати чисельні закони гонін та переслідувань.

Як і багато інших теологів, Р. Вільямс для пошуку доказів власної точки зору звертається до Святого Письма, відповідь він знаходить в притчі про кукіль. «Залишіть, хай разом обоє ростуть аж до жнив; а в жнива накажу я женцям: Зберіть перше кукіль і його пов'яжіть у снопки, щоб їх попалити; пшеницю ж спровадьте до клуні моєї» (Від Матвія 13:30). Цей фрагмент демонструє, що є пшениця – це праведники, а є кукіль – це грішники. Втім, кукіль дуже схожий з пшеницею, і якби люди бездумно викоринювали б його, вони могли б знищити корисні рослини. У даному випадку філософ у своєму трактаті стверджує, що необхідно пам'ятати, що Бог цією притчею не закликає карати грішників, бо можна випадково пошкодити одночасно і синів церкви. Якби Господь без розбору карав всіх грішників, то порушився б на землі весь лад

життя і неминуче постраждали б і праведники. Інший доказ мислитель знаходить у вірші: «Залишіть ви їх: це сліпі поводитарі для сліпих. А коли сліпий водить сліпого, обоє до ями впадуть...» (Від Матвія 15:14). І вдруге Господь просить залишити у спокої, на цей раз фарисеїв, лишити разом зі своїми, можливо й хибними, втім власними поглядами [9, с. 21]. Сам філософ виводить максиму, яка звучить так: «Але якщо язичники не можуть бути переможені словом, вони не повинні бути змушені мечем».

Дослідники Браунського університету розшифрували записи Р. Вільямса, записи мислителя були зроблені ним на полях книги «Есе про примирення відмінностей між християнами» («*An Essay Towards the Reconciling of Differences Among Christians*»). Тексти були написані Р. Вільямсом за допомогою знаків скороченого письма його власного винаходу, через що багато століть залишалися нерозшифрованими. Спроби декодування книги робилися і раніше, втім вони були безуспішними, аж до того, як математик Лукас Мейсон–Браун взявся за справу. Спершу він провів статистичний аналіз використання знаків, а потім вивчав способи стенографії, які вивчав Р. Вільямс в юності в англійських школах. У виявлених текстах Р. Вільямс коментує сучасні йому медичні і географічні книги, а найбільше есе автора було присвячено питанням хрещення немовлят. Було виявлено, що американські індіанці піддавалися хрещенню шляхом насильства і обману, що суперечить месіанству [4].

Висновки. Філософські погляди Р. Вільямса містять ідеї проти втручання держави в особисте життя людини, оскільки людина відповідальна за дотримання заповідей лише перед Богом. Втручання держави у питання особистого життя та політики видається йому неприпустимим. Квінтесенцією цієї тези є історична метафора, яку використовував філософ: справжнім ворогом християнства насправді є імператор Костянтин, оскільки зробив його державною релігією, а не Нерон, який катував та страчував християн. Так само справжнім ворогом християнства Р. Вільямс вважав конгломерат церкви та держави, оскільки чим тісніше вони співіснують, тим ближчою до загибелі християнська віра. Характерною рисою філософських поглядів мислителя можна назвати антропоцентризм: людина вважається самодостатньою та незалежною особистістю, вільною від упереджень та наділеною правами. Ці погляди лягли в основу руху за зборону рабства в 13–ти колоніях. Чимало істориків та віруючих суголосні у поглядах, відповідно до яких Р. Вільямса вважають першим аболіціоністом в Північній Америці. У заснований ним колонії поширювалися ідеї, відповідно до яких держава і церква повинні бути розділеними та повинна існувати релігійна свобода. Завданням будь-якої держави філософ вважав підтримку громадського порядку та справедливості.

Список використаних джерел

1. История литературы США: в 3 т. Т.1: Литература колониального периода и эпохи Войны за независимость (XVII–XVIII вв.) / Собр., ред., предисл. Майя Михайловна Коренева. – Москва: Наследие, 1997. – 831 с. // Istorija literatury SShA: v 3 t. T.1: Literatura kolonial'nogo perioda i jepohi Vojny za nezavisimost' (XVII–XVIII vv.) / Sobr., red., predisl. Majja Mihajlovna Koreneva. – Moskva: Nasledie, 1997. – 831 s.

2. Соболевський Я. А. Провіденціальні мотиви в філософських поглядах перших колоністів Нової Англії [текст] / Я. А. Соболевський // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. – Львів, 2016. – №18. – С.82–89. // Soboljevs'kyj Ja. A. Providencial'ni motyvy v filosof's'kyh pogljadah pershyh kolonistiv Novoi' Anglii' [tekst] / Ja. A. Soboljevs'kyj // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija filosof's'ki nauky. – L'viv, 2016. – №18. – S.82–89.

3. Elton R. Life of Roger Williams: The Earliest Legislator and True Champion for a Full and Absolute Liberty of Conscience [text] / Romeo Elton. – New Jersey: Albert Cockshaw, 1852. – 173 p.

4. Fisher L. D. Decoding Roger Williams: The Lost Essay of Rhode Island's Founding Father [text] / L. D. Fisher, J. S. Lemons, L. Mason–Brown; Baylor University Press, 2014. – 198 p.

5. Gammell W. Life of Roger Williams the Founder of the State of Rhode Island [text] / William Gammell. – Charleston: BiblioBazaar, 2009. – 234 p.

6. Garrett J. L. Baptist Theology: A Four-century Study [text] / James Leo Garrett. – Macon: Mercer University Press, 2009. – 743 p.

7. Williams R. A Key into the Language of America [text] / Roger Williams. – Carlisle: Applewood Books, 1997. – 205 p.

8. Williams R. The Bloody Tenent of Persecution for Cause of Conscience Discussed and Mr. Cotton's Letter Examined and Answered [text] / Roger Williams. – Whitefish: Literary Licensing LLC, 2014. – 496 p.

9. Williams R. The Complete Writings of Roger Williams Volume One [text] / Roger Williams. – New York: Russell amp Russell. Inc., 1963. – 424 p.

Sobolevsky Ya. A., Ph. D. in Philosophy, Assistant Professor, Department of Philosophy History, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), yasobolevsky@gmail.com

Philosophy of the American thinker of Roger Williams: secularism and religious tolerance

Philosophical views of the American theologian, the theologian Roger Williams on the nature of man, his rights and duties are analyzed in the article. The main philosophical ideas, on which the thinker worked, are described. Philosophical views of the thinker contain ideas of a political, religious and humanistic nature. Religious and political views were manifested in separatism and secularism. The theocratic views of his contemporaries were criticized by the thinker, believing that politics and religion cannot and should not cooperate. Another aspect of his philosophy is the study of freedom of religion, because, according to the philosopher, a person reports to the observance of the commandments only before God. However, Roger Williams reinterprets the basic Christian commandments, trying to give rational reasoning to everyone. Recent studies of the works of the philosopher by Western scholars and their controversial character are described.

Keywords: Roger Williams, the history of American philosophy, secularism, tolerance, personality.

* * *

УДК 1(091)(477)

Співак В. В.,
кандидат філософських наук, докторант,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського (Україна, Київ),
vova3006@ukr.net

Уявлення про фортуна у філософській складовій спадщини Антонія Радивилівського

Дослідження присвячене аналізу змістовного наповнення поняття фортуна у філософській складовій проповідницької спадщини Антонія Радивилівського та інших українських церковних мислителів другої половини XVII ст. Простежуються різні аспекти змісту цього поняття та особливості його інтерпретації в текстах українських мислителів епохи бароко. Виявлено, що фортуна сприймається ними у двох основних аспектах. По-перше, вона є інструментом Божої волі, що може використовуватись для нагородити чи покарання людей. По-друге, вона є знаряддям спокуси грішників і тоді виступає лише в негативній ролі. Однак, фортуна може бути подолана людською чеснотою, яка нейтралізує її шкідливий вплив. Звертається увага на можливі джерела запозичення уявлень про фортуна українськими церковними інтелектуалами. Робиться висновок про творчий характер розвитку понятійного апарату української філософської мови церковними мислителями епохи бароко.

Ключові слова: історія філософії, українська філософія, бароко, проповідь, фортуна.

Осмилення щастя належить до кола центральних проблем вітчизняної релігійно–філософської морально–етичної думки епохи бароко. Дана категорія є ключовою для розбудови наших уявлень про стратегії життя і аксіологічну парадигму українських церковних інтелектуалів тієї епохи. В свою чергу, XVII ст. було часом бурхливого розвитку української національної культури, яка й досі несе на собі відбиток «бароковості». Тож, дослідження історії вітчизняної морально–етичної думки XVII ст. та уявлень її творців про щастя є доволі актуальним.

Донедавна творчість українських барокових проповідників досліджувалася переважно з точки зору літературних якостей. Проте, в останній час спостерігається дедалі ширше залучення релігійних творів як джерел з вивчення української філософії. Праці Л. Довгої [3], М. Корзо [5], С. Йосипенко [4] та ін., засвідчують високий потенціал спадщини українських церковних мислителів, як історико–філософських джерел, але їх філософська складова залишається недостатньо дослідженою. Що ж стосується категорії щастя, то вона взагалі розглядалася дослідниками лише побіжно й потребує детального вивчення. Однак, через аморфність та багатоаспектність змістовного наповнення тогочасного концепту «щасливого життя», комплексний аналіз уявлень про щастя українських церковних мислителів XVII ст. в межах однієї статті є неможливим. Тож, в рамках даного дослідження ми зосередимо увагу на аналізі уявлень про фортуна, як один з аспектів щастя.

Метою нашого дослідження є розгляд особливостей тлумачення поняття фортуна Антонієм Радивилівським та іншими церковними мислителями його епохи.

В якості основного джерела для аналізу нами було обрано рукописні та друковані проповіді Антонія Радивилівського з його збірок «Вінець Христов...» та «Огородок Марії Богородиці...». Для порівняльного аналізу нами було обрано тексти Інокентія Гізеля та Іоанкія Гальятовського.

Антоній Радивилівський вважає фортуна божим знаряддям, вказуючи, що божественна воля керує не тільки людиною але й її фортуною – «Богъ, яко самымъ чоловікомъ рядить й устроєть, такъ и его фортуною; гды одного понижаєть, а другого вывышаєть; одного збогачаєть, а другого зубожаєть, одного при здравіи ховаєть, а другого хорошою трапить» [8, с. 563]. За Іоанкієм Гальятовським побожні люди мають просити в молитвах у Бога «жебы дорогу даль щасливе отправить и що иное учинити» [1, с. 153]. Тут під щастям вочевидь мається на увазі сприятливий збіг обставин, благополуччя та успіх у якійсь ризикованій справі, тобто, везіння (тут у такій непевній справі як подорожування), що близьке за значенням до латинського поняття фортуна. Таким чином, за Гальятовським фортуна також перебуває у божественному підпорядкуванні.

Бог нагороджує успіхом добрих християн та насилає несподівані нещастя на грішників в якості покарання. Антоній Радивилівський з цього приводу пише: «гды люде на земли добреса справують, жиють стобливе, Богъ ихъ выносивъ, зацными й славными чинить; А гдыся зле справують, й нежиють стобливе; tedy Бог ихъ розмаите понижаєть, вшлякимъ нещастемъ, утисками й припадками трапить» [6, арк. 52]. Загалом, проповідник